

ADRIAN MARINO. COMPLEXE VINDICATIVE

Adrian Marino. Vindictive Complexes

The drama of Adrian Marino's life was that of always living in environments he considered to be hostile, hence the numerous acts of non-acceptance and rejection that he had to suffer. Such circumstances led to the manifestation of his exacerbated pride, isolation and total lack of communication or intellectual dialogue. The scale of values in which the renowned theorist of literature believed, starting with cultural and ideological values, was clearly distinct from that of the social and cultural environments he went through, willingly or unwillingly. Adrian Marino confesses in his memoirs contained in the volume "The life of a lonely man" ("Viața unui om singur") that being born and living in a hostile environment, where he felt like an intruder, alienated him definitively from his family, from the world and even from himself. This is exactly what this work aims to capture.

Key-words: *complexes, memoirs, pride, loneliness, hatred*

Mediile în care s-a mișcat Adrian Marino i-au alterat profund acestuia caracterul și l-au „mizantropizat”, pe fondul unui temperament deja nervos și agitat. Cred că ar fi fost lesne de explicat această deviere comportamentală doar dacă ar fi fost vorba despre un bastard tolerat într-o casă vitregită, ori despre un copil născut într-o familie săracă sau cu totul înapoiată din punct de vedere intelectual. Or, Adrian Marino însuși consideră încă de la începutul memorilor sale, apărute postum sub titlul *Viața unui om singur* (Iași, Polirom, 2010), drept un „accident fericit” faptul de a se fi născut într-o veche familie ieșeană de intelectuali care a fost de două ori menționată și în *Arhondologia* Moldovei. Aceasta ar putea explica, în parte, comportamentul aristocratic subțiat de timp și de aici este posibil să decurgă și disprețul total față de țărănime („Nu mă regăsesc și nu apreciez, în nici un fel, acest tip uman. Mai mult: îl detest. Și toată ideologia sămănătoristo-poporanistă mi se pare o mistificare grosolană, de proporții și o imensă escrocherie morală și socială. Iar agresivitatea sa obraznică, intolerantă” – p. 90).

Echilibrul afectiv și împăcarea de sine nu i-au fost date nicicând celui care se considera a fi un spirit iluminist. Vitalitatea eruptivă, și de aceea imprevizibilă, a temperamentului său orgolios și egocentric, s-a menținut nestinsă până la momentul scrierii memoriilor, spre sfârșitul vieții. Nicio fibră a emotivității nu i-a vibrat în ființa secătuită în privința afectivității, iar puterea de afecțiune, cât a avut-o, a risipit-o doar pentru sine însuși. Lirismul poeziei i-a rămas străin teoreticianului literaturii, la fel ca și mesajul operelor de ficțiune (exceptând textele clasice), literatura din perioada comunistă rămânându-i cu totul necunoscută: „Uneori îmi spuneam – dar, deocamdată, încă foarte confuz și fără bune argumente – că[,] față de bogăția

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

aspectelor vieții, ficțiunea literară este totdeauna depășită, neatractivă, în bună parte naivă și chiar « falsă »” (pp. 280-281).

Trăind cu infatuare donquijotescă într-o lume autotelică, unde s-a simțit suficient sieși, Adrian Marino a fost un sociopat impulsiv, tenebros și plin de complexe vindicative care au dat naștere la reacții antisociale, ce au avut numai repercusiuni nefavorabile asupra lui. Din cauza lipsei de autocontrol, cei din jur au fost mereu iritați de agresivitatea părerilor sale, exprimate fără menajamente și nu întotdeauna cu justificare. Trebuie crezut memorialistul când spune că, deși este un spirit profund laic, o trăsătură psihologică fundamentală a sa este de a fi larg tolerant și respectuos față de toate confesiunile religioase. Însă, înainte de aceasta, ar fi fost de dorit ca el să se fi arătat tolerant în general față de semenii.

Oare a fost cel mai adecvat modul de a fi evaluate fără nicio clemență și complezență toate categoriile mediului românesc traversat, din moment ce autorul cărții *Evadări în lumea liberă* s-a considerat un inadapdat? Cel mai grav defect personal, pe care și-l recunoaște, este dualitatea fundamentală – niciodată de conciliat – între un idealism abstract radical și realismul unui voluptuos spirit critic nu numai rece, ci și brutal. Aceasta a dus la permanente dezechilibre și contradicții în formula sufletească, la treceri rapide și imprevizibile de la o extremă la alta ce i-au afectat atitudinea și comportamentul.

Lui G. Călinescu i se reproșează, de exemplu, că a scris *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* pentru a se ilustra pe el, pentru a-și pune în valoare incontestabilul talent critic. Este adevărat că orice ierarhie pretins definitivă poate fi iluzorie, dar nu se poate spune că „o istorie a literaturii nu se scrie, în primul rând, pentru a impune o scară proprii valori” (p. 51). Atunci, pentru ce se scrie? Pentru ce a scris Adrian Marino tot ce a scris, printr-o riguroasă disciplină autoimpusă? Nu pentru a se lăuda că, grație voinței puternice și hotărâtoare de a concepe sau de a scrie o serie de cărți, întreprinderea sa a rămas singulară în spațiul cultural și literar românesc?

Autorul *Biografiei ideii de literatură* a fost animat în realizarea proiectelor sale, ca și G. Călinescu, de credința că opera salvează, în ultimă instanță, toate slăbiciunile omului care o făurește. Doar lui își acordă absolvirea în fața posterității, nu și autorului *Istoriei...*: „Oricine se poate convinge ce contribuție pot aduce criticii « impresionisti », de tipul G. Călinescu, să spunem, în cele 8 volume ale lui René Wellek, *A History of Modern Criticism*, 1750-1950, de pildă. Unul foarte, foarte redus, neglijabil” (p. 53). Dacă este vorba de impactul internațional al contribuțiilor, atunci nici Adrian Marino nu stă deloc bine și chiar se plânge de o astfel de lipsă de receptare a celor câteva cărți apărute în străinătate.

G. Călinescu s-ar fi servit de mobilitatea spiritului inteligent și de marele talent pentru a salva multe aparențe și deficiențe formative. Memorialistul se întreabă și ne întreabă:

Când s-a ocupat G. Călinescu vreodată de critica ideilor literare, de teoria literaturii, hermeneutică, de comparatistică? De reviste, publicații și cărți în străinătate și alte activități de acest gen, în care nu avea, de altfel, nicio orientare, lipsit și de lecturi de acest gen? O adevărată cultură teoretico-literară modernă, estetică și filozofică, nu avea².

² Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Iași, Polirom, 2005, p. 53.

Desigur, este de dorit ca un istoric literar să se preocupe de critica ideilor literare, de teoria literaturii, de hermeneutică și de comparatistică. Însă G. Călinescu a făcut comparatistică atât cât îi trebuia pentru a scrie o istorie a literaturii, numai că, de la un punct încolo, doar Adrian Marino putea fi – nu-i așa? – primum inter pares. În ciuda acestor deficiențe de care este acuzat, marele nostru critic a realizat totuși ceea ce știm cu toții.

Cauza urii viscerale față de marele critic trebuie căutată în altă parte:

Se înțelege acum, cred, cu toată claritatea, cât de absurdă și umilitoare este caracterizarea, pe care mi-o mai fac unii, de „fost asistent al lui G. Călinescu”. Doar atât reprezintă eu în... cultura română? Aceasta este adevărata mea identitate culturală? Singura mea carte de vizită? O nedreptate și o eroare totală! [...] Eticheta de „călinescian” mi-a adus numai neplăceri. [...] Nu-i recunosc deci decât o singură influență benefică: efectul stimulat al exemplului unei construcții critice. Dar orientată într-o cu totul altă direcție³.

Desigur, este o nedreptate și o eroare o astfel de caracterizare ce i-a fost făcută, însă nu mi se pare deloc umilitoare și, mai ales, absurdă. Memorialistul ar fi trebuit să fie mai îngăduitor cu G. Călinescu, fie și pentru faptul că a constituit pentru el un efect stimulat pentru scris. Or, Adrian Marino a repudiat, din instinct, orice fel de profesori și de posibile modele, convins fiind că, pentru autoedificarea spirituală, contează doar adevărurile pe care le descoperi de unul singur.

G. Călinescu – „Cinic, oportunist, amoral și plin de lașitate. Fără nici o conștiință etică și civică. Predispus la simulare, duplicitar, farsă publică de mari proporții. Preocupat exclusiv de succesul și relizarea personală, fără niciun scrupul” (pp. 50-51) – nu ar fi avut nimic ce să-i ofere pentru a fi îndreptățit să-i fie drept model. Călinescian de formație și luând drept model pentru conceperea importantei cărți *Viața lui Alexandru Macedonski* biografia lui Eminescu, Adrian Marino a fost în același timp decepționat de oportunismul profesorului. De aceea, și-a canalizat cercetările spre domeniul criticii de idei generale și a disprețuit impresionismul călinescian și implicit felul de a scrie al unei întregi generații '60 de critici („Se cultiva, în continuare, cu tenacitate, mitul cronicii literare « frumoase », « beletristice », de « talent ». Cartea prezentată devenea doar pretextul punerii în valoare a calităților pretins literare ale cronicarului. De unde polemici, atacuri, adesea acerbe” – p. 284).

Lui Adrian Marino i s-au pus mari obstacole în cale din partea epocii: izolarea în stare larvară în închisoare, deportarea, multiplele dificultăți înfruntate pentru a reveni în actualitatea culturală și publicistică. Fostul deținut politic dă dreptate celor ce susțin că aceia care au fost buni de la natură au ieșit din închisoare și mai buni, iar aceia răi de felul lor au ieșit și mai răi, ultima categorie fiind, de departe, cea mai numeroasă. Se subînțelege în ce categorie se crede el însuși a fi de situat, dar, cu tot respectul pentru suferința pe care a îndurat-o, am impresia că a ieșit pe poarta închisorii cel puțin la fel de rău ca Ion Caraion, de exemplu.

În privința Memorialului de la Sighet, memorialistul era de părere că s-a comis un adevărat masacru muzeografic prin realizarea lui, înfrumusețându-se acolo o realitate ce ar fi trebuit să rămână elocventă, edificatoare și exemplară până la capăt, tocmai prin autenticitatea sa brutală. Celulele văruite, aranjate și colorate nu i se

³ *Ibidem*, pp. 54-55.

păreau fostei victime a sistemului comunist a fi decât o enormă profanare, mutilare și falsificare a cruntului adevăr istoric. Citind astfel de opinii minimalizatoare, ai crede că se dorește anularea efortului imens depus de o întreagă echipă de păstrători ai unei dureroase memorii colective. Într-adevăr, dacă vrem să fim izbiți de realitatea barbară, primitivă și groaznică a regimului penitenciar comunist, nu avem decât să vizităm închisori lăsate în stare naturală de degradare, precum este aceea de la Râmnicu-Sărat, pe care eu am văzut-o în urmă cu aproape zece ani.

După teribila experiență a detenției și a domiciliului obligatoriu în Bărăgan, nici ulterioara experiență a stadiilor din străinătate – unde totul i se părea a fi snob, diletant și foarte *à la page* – nu i-a adus mari satisfacții memorialistului, deoarece a suferit acolo dictatura unor orientări și metode critice unice aflate la modă. Participând la seminarele lui Roland Barthes, îl enerva pe profesor atunci când îi atrăgea atenția că au existat și alți critici care au spus, de fapt, același lucru înaintea lui și chiar mai bine: „Când am amintit odată de Benedetto Croce a izbucnit: « Interzic ca în seminarul meu să se pronunțe acest nume ». Intoleranță (ca să nu spun terorism intelectual) uimitoare” (p. 160). Trebuie să fim de acord că nu așa trebuie să se desfășoare un seminar, dar nu cred că Adrian Marino, aflat într-o inimaginabilă postură de profesor, ar fi reacționat mai puțin violent dacă vreun student ar fi pronunțat la seminar numele lui G. Călinescu, bunăoară. Din această pricină i-a fost cu neputință teoreticianului român să spargă blocadele, să iasă din izolare și să se facă remarcat în cursul colocviilor internaționale la care a participat.

Relațiile cu marile nume ale exilului nostru nu au fost nici ele mai cordiale, în primul rând din cauza boicotului realizat la Radio Europa liberă de cuplul Monica Lovinescu – Virgil Ierunca: „Să publici patru cărți la Paris, zeci de studii și recenzii în reviste franceze, să treci peste cenzură, să redactezi chiar o revistă francofonă și să nu amintești – măcar în trecere, o singură dată – și astfel de apariții rarissime și evident necunoscute reprezintă, orice s-ar spune, un boicot regretabil” (p. 188). Desigur că nemulțumirea îi este justificată și nu putem cunoaște cauzele reale ale celor întâmplare, precum nu știm nici de când datează (înainte sau după boicot) opinii precum:

Autoritatea lor se baza exclusiv pe aceste emisiuni, prin definiție, de o eficacitate imediată, maximă, dar inevitabil efemeră. Ele nu sunt suficiente pentru a face într-adevăr, o „operă”. Și o cultură anticomunistă se construiește totuși, în primul rând, prin „opere”. Prin lucrări de referință. Construcții solid antitotalitare în esență, pe care acest cuplu nu le-a oferit niciodată⁴.

Teoreticianul literaturii nu a putut nicicând înțelege că lumea scriitoricească este foarte diversificată și că o operă nu se poate realiza neapărat doar în felul în care vede el lucrurile, din perspectiva monumentalului. Fraza „Dacă-mi doresc libertatea de gândire și expresie, n-o pot refuza altora” (p. 384) devine de-a dreptul hilară scrisă de el. Dacă Monica Lovinescu și Virgil Ierunca s-ar fi apucat să facă în viață ceea ce i-ar fi fost pe plac lui Adrian Marino, ei nu ar mai fi avut timp să desfășoare impresionanta activitate de jurnalism cultural, pentru care memorialistul nutrește, de altfel, toată admirația. El însuși spune că

nimic nu mă obosea mai mult ca munca în zig-zag, a sări de la un subiect la altul. Am atenția concentrată și nu distributivă. Este greu de descris teroarea morală

⁴ *Ibidem*, p. 187.

(cuvântul nu este prea tare) de a te vedea solicitat în același timp în cele mai neprevăzute direcții: emisiuni, lansări de cărți, simpozioane. Ne mai vorbind de tot felul de colaborări, fără nici o legătură una cu alta⁵.

Prin urmare, pe militantul pentru proiecte grandioase îl oboseau asemenea activități, dar nu îi lăsa nici pe alții să obosească și în folosul semenilor.

Un savant precum Mircea Eliade nu iese nici el mai bine la evaluarea făcută. Autorul *Hermeneuticii lui Mircea Eliade* se plânge că marele istoric al religiilor, asemenea lui G. Călinescu, nu îl considera decât un discipol necondiționat și că nu accepta, în niciun caz, dialogul de pe poziții egale (în fine, să te consideri egalul lui Eliade...). Totodată, memorialistul îl critică sever că nu asculta muzică, deși o astfel de remarcă nu poate fi acceptată decât ca element de curiozitate în cazul unei mari personalități. Posteritatea nu este și nu va fi interesată decât de ceea ce a scris Mircea Eliade, nu și de hobby-urile lui, iar acesta este și cazul lui Adrian Marino însuși, nemaicontând niciodată dacă îi plăcea foarte mult muzica lui Mozart.

Numai că degeaba s-a așteptat ca limpezimea, arhitectura simfonică și superioritatea calmă a spiritului olimpien din muzica genialului compozitor să aibă un rol terapeutic: „« Cer » muzicii clasice doar să nu mă tulbure, să nu agite fondul obscur, tenebros, instinctual al ființei mele. Să mă calmeze, să mă echilibreze” (p. 39). Or, știm că muzica de multe ori acutizează stările depresive, iar eu bănuiesc faptul că aceasta i s-a întâmplat și me(ga)lomanului teoretician al literaturii, care acuza și accese de paranoia („Aș vrea să scot această țară din zona efemerului și relativului, a lipsei totale de absolut și radicalitate” – p. 452). Iată măsurile exterminatoare pe care le-ar lua împotriva spiritelor mesianice: „Vai de acești profeți himerici, lunateci, bombastici, care au făcut adevărate valuri în România, mai ales între cele două războaie! Ca să mă exprim în stil prăpăstios: i-aș... pune pe toți la zid și i-aș... împușca fără milă!” (p. 431). Cam așa, deci... Dacă fostul deținut politic Marino s-ar fi aflat după 1944 pe altă baricadă a istoriei, el ar fi putut deveni un temut torționar în închisorile comuniste sau poate chiar un adjunct al lui Alexandru Nicolski.

Autorul *Dicționarului de idei literare* a refuzat orice formă de „colonialism cultural”, așa cum l-ar practica Livius Ciocîrlie și Alexandru Călinescu:

Cel dintâi, mai ales, traumatizat, mai bine spus speriat, de un stadiu de mai mulți ani la Bordeaux. Cu el am polemizat, demult, în Tribuna, atunci când m-a atacat pe tema eternului Roland Barthes, pentru el zeu intangibil. Îmi îngăduisem – oroare! – unele obiecții. Eu, un obscur, neînsemnat, balcanic, dintr-o critică inexistentă! Autor de interminabile pseudojurnale, afectate, sclifosite, fals literaturizate, în plus și veninoase. [...] Pe Alexandru Călinescu îl... „iert”, ca ieșean și fost (cel puțin) coleg civilizat, spirit cultivat, dar iremediabil inoculat de arondismul 6 al Parisului. Pentru amândoi, nu există o altă cultură decât cea franceză. Iar cea română (dacă există) există numai în măsura în care este, într-o formă sau alta, ecoul culturii franceze. Cred, de altfel, că ei nici nu citesc (sau foarte vag) într-o altă limbă străină. În orice caz, semne de frecventare serioasă și a altor critici decât « noua critică » franceză n-am observat. M-aș bucura să mă înșel. Sincer spus, nu sunt însă deloc convins⁶

În mod întâmplător, cunosc foarte bine desfășurarea stagiului de patru ani de la Bordeaux al lui Livius Ciocîrlie și nu pot oferi niciun indiciu potrivit căruia

⁵ *Ibidem*, p. 444.

⁶ *Ibidem*, pp. 302-303.

profesorul timișorean ar fi fost traumatizat sau, mai bine spus, speriat de ceva anume. Tuturor de acolo care l-au cunoscut li s-a părut a fi un spirit calm, deloc agitat. Cât despre „pseudojurnalele” veninoase... Pe Alexandru Călinescu nu are de ce să-l ierte, fie el ieșean ori nu. Oricine îi citește textele își poate da seama de aberanta afirmație că eseistul ieșean ar fi iremediabil inoculat de arondismul 6 al Parisului. Dimpotrivă!

Adrian Marino a dramatizat voluptatea singularizării și a împins-o până în pânzele albe ale intransigenței sale ivite din cel mai înflăcărat amor propriu. Cu fibra sa meridională infatuată și irascibilă, el a trăit într-o permanentă stare de tensiune, consumată în (auto)izolare austeră. Sever atât cu sine însuși, cât și cu ceilalți, memorialistul și-a asumat o parte din vină pentru faptul de a fi viețuit într-o izolare aproape lipsită de relații personale autentice, fără niciun dialog și schimb de idei. Înzestrat cu o fire predispusă la grandilocvență, Adrian Marino nu s-a lăsat furat nici de plăcerile boemei subțiri și nu a avut vocația pontificală de magistru. Stilul ceremonios al complimentelor primite sau făcute și aerul ipocrit al relațiilor sociale nu i-au surâs nicidecum. El a fost pătruns de convingerea că operele mari nu se pot concepe decât în mediu aulic, închis, prin concentrare deplină a spiritului, în vederea efectuării spectaculoaselor demonstrații de forță creatoare.

În crizele de grandoare ce i-au adâncit complexele egocentrice, Adrian Marino și-a considerat vocația pentru construcții de tip raționalist și eforturile de construcție teoretică, de departe, a fi cele mai importante ca amploare și rezultate din cultura noastră. Acesta a fost fortifiantul moral care i-a dat puțința trecerii senine printre sau peste obstacolele puse în calea lui de contemporanii considerați a fi ingrăți. Asumându-și o parte din vină, deoarece nu poate respecta convențiile sociale minime, eternul exilat în lumea aceasta apreciază că la Cluj a fost cel mai umilit și mai insultat în viață.

Nu putem fi decât de acord cu mărturisirea lui Adrian Marino că singura carte care îi dă o anumită satisfacție este *Viața unui om singur*, pentru că aici își varsă năduful tuturor insatisfacțiilor resentimentelor și frustrărilor de o viață. Ar fi trebuit să-i adauge *Viața lui Alexandru Macedonski*, pe care nu în mod întâmplător a scris-o, deoarece multe date temperamentale și caracteriale ale autorului *Noaptea de martie* se regăsesc în acelea ale exegetului. Memoriile din *Viața unui om singur* se constituie într-un riguros examen de conștiință dat de un intelectual cu spirit mereu în stare de ebuliție, venit în mod sincer în fața cititorilor cu toate ideile, reveriile, iluziile, revoltele și decepțiile sale. Adrian Marino a fost o ființă iremediabil singură și înrăită în toate momentele importante ale existenței sale.

BIBLIOGRAFIE

- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, vol. I, București, Eminescu, 1973.
Marino, Adrian, *Evadări în lumea liberă*, Iași, Institutul European, 1993.
Marino, Adrian, *Viața lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru Literatură, 1966
Marino, Adrian, *Viața unui om singur*, Iași, Polirom, 2005.
Wellek, René, *A History of Modern Criticism, 1750-1950*, New Haven, Yale University Press, 1986.